

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-45>

УДК 338.439.6-029:33

Артімонова Ірина Вікторівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1054-1356>

Киришун Дмитро Володимирович

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3875-7133>

Iryna Artimonova, Dmytro Kyryshun

Bila Tserkva National Agrarian University

**ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЕВОЛЮЦІЇ
ПОНЯТТЯ «ДОСТУПНІСТЬ ПРОДОВОЛЬСТВА»
В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ**

**ECONOMIC EVOLUTIONARY ASPECTS
OF «FOOD AFFORDABILITY» IN THE CONTEXT
OF ENSURING COUNTRY'S FOOD SECURITY**

Анотація. У статті висвітлено еволюцію підходів до поняття «доступність продовольства», яке було обумовлено змінами в рівні життя населення, обмеженою кількістю продовольства необхідної харчової цінності, відсутністю достатнього обсягу фінансових ресурсів, необхідних для купівлі продуктів харчування. Згідно Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права у статті розкрито ключові завдання, що були спрямовані на підвищення доступності продовольства для всіх соціальних прошарків суспільства. Проведено статистичний аналіз стану продовольчої безпеки в Україні та світі, визначено основні деструктивні наслідки, що виникли у продовольчому секторі української економіки та вплинули на її рівень останнім часом. Проведене дослідження свідчить, що продовольчу безпеку слід розглядати у трьох взаємопов'язаних аспектах, з позиції фізичної, економічної та соціальної доступності основних видів продовольства для населення. Обґрунтовано доцільність створення механізмів адресної продовольчої допомоги соціально незахищеним групам населення, які мають забезпечити їм вільний доступ до харчових продуктів відповідної якості та асортименту незалежно від рівня доходів. Проведені дослідження дали змогу дійти висновків, що програми продовольчої допомоги, що ґрунтуються на ідеології соціальної справедливості є невід'ємною частиною програм продовольчої безпеки населення в більшості розвинених країн.

Ключові слова: продовольча безпека, раціональні норми споживання, збалансований раціон харчування, запаси продовольства, рівень доходів, величина та структура витрат, доступність продовольства.

Summary. The article reflects the evolution of approaches to the concept of "food affordability", which was caused by changes in the population standard of living, limited amount of food of the necessary nutritional value, insufficient financial resources necessary for the purchase of food products. Under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the article reveals the key tasks aimed at increasing the food affordability for all sectors of society. Statistical analysis of food security in Ukraine and worldwide was carried out, the main destructive consequences that arose in the food sector of the Ukrainian economy and affected on its level recently were determined. Research shows that food security should be considered in three interrelated aspects: the physical availability of the staple food for the population, which means the sufficiency (in terms of human needs) of food products in physical volumes, that is, the uninterrupted delivery of food to places of consumption; the economic food affordability, which is characterized by the possibility of purchasing products by all socio-demographic groups only at the level of physiological nutritional norms, and from a social accessibility perspective, which is understood as access to food for all sectors of the population, regardless of social status, gender, age and location residence. Synthesis of scientific works by domestic scholars who are exploring the problems of food affordability made it possible to identify five key groups of factors, namely: the income level of the population, the level of prices for food, the level and structure of expenditures, the ratio of prices to incomes, the ratio of prices to costs, which have a significant effect on the economic food affordability for the population. The expediency of creating supplemental

nutrition assistance mechanisms for vulnerable groups in society, which should provide them with free access to food products of appropriate quality and assortment, regardless of income level, is substantiated. Research has led to the conclusion that food assistance programs, which based on the ideology of social justice, are an integral part of the food security programs of the population in most developed countries.

Key words: food security, rational consumption norms, balanced diet, food stocks, income level, value and structure of expenses, food affordability.

Постановка проблеми. Одним із надзвичайно важливих завдань держави у будь-які періоди її існування, а особливо в умовах війни є забезпечення продовольчої безпеки, яка відображає стан економіки країни, при якому кожному громадянину гарантується доступність якісного і безпечного продовольства згідно науково обґрунтованих норм харчування. Пріоритетним завданням у рамках досягнення продовольчої безпеки є забезпечення населення достатніми обсягами продовольства, що дозволяють кожному громадянину країни формувати збалансований раціон харчування (за асортиментом та обсягом), що дозволяє вести активний та здоровий спосіб життя. У нинішніх умовах забезпечення продовольчої безпеки стає пріоритетною політикою дедалі більшої кількості країн та міждержавних союзів. Дефіцит продовольства знецінює всі інші економічні та соціальні категорії, що визначають рівень розвитку суспільства та якість життя людей.

Продовольчу безпеку слід розглядати у двох взаємопов'язаних аспектах. Перший передбачає фізичну доступність основних видів продовольства для населення, що означає достатність (з погляду потреб людей) продуктів харчування у фізичних обсягах, тобто безперервне надходження продуктів до місць їхнього кінцевого споживання. Другий аспект – економічна доступність продовольства, що характеризується можливістю придбання продуктів всіма соціально-демографічними групами населення лише на рівні фізіологічних норм харчування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми продовольчого забезпечення населення та споживчого попиту на продукти харчування присвячено праці відомих вчених-економістів у цій сфері таких як: Ю.Д. Білика, В.І. Бойка, В.І. Власова, В.М. Гейця, А.С. Гальчинського, О.А. Грішньої, Б.М. Данилишина, М.С. Кваші, М.І. Кисіль, А.К. Кінах, Ю.О. Лупенка, В.Д. Малигіної, І.Г. Манцурова, Р.П. Мудрака, Я.Ю. Орленка, П.Т. Саблука, В.П. Семиноженка, О.В. Скидана, О.М. Шпичака та інших науковців. Безперечно, що даний напрям досліджень є актуальним і потребує ґрунтовного переосмислення теоретичного підґрунтя та концептуалізації наукових ідей і поглядів, що торкаються сутності та значення доступності продовольства. Враховуючи високу цінність наукових публікацій вчених-економістів, їх можна використовувати як ґрунтовний базис для подальшого пошуку нових підходів для забез-

печення продовольчої безпеки в умовах комплексності національної економіки.

Мета статті: на основі узагальнення міжнародних нормативно-правових актів, наукових досліджень проаналізувати теоретичні підходи до розуміння поняття «доступність продовольства» та обґрунтувати практичні засади формування системи доступності продовольства населення в умовах прояву суспільно-економічних явищ в суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія доступності продовольства розпочала своє існування з конференції, проведеної в 1943 році в місті Хот Спрінгс, штат Вірджинія, США, в якій брали участь 44 країни. Відзначимо, що на ній вперше було визначено поняття «свобода від потреби», яке передбачало «надійне, належне та відповідне» постачання населенню продуктів харчування. При цьому «надійне постачання» передбачало доступність до продовольства, «належне постачання» характеризувалось доступністю необхідної кількості продовольства, а «відповідне постачання» передбачало харчову цінність доступного продовольства. Таким чином, вперше зміст категорії «свобода від потреби» було визначено на початку 40-х років ХХ століття, що передбачало забезпеченість населення продуктами харчування необхідної кількості та харчової цінності [1].

Разом з тим на міжнародній конференції було визначено причини, що перешкоджають досягненню «свободи від потреби», серед яких крім обмеженої кількості продовольства необхідної якості, належить ще й бідність, тобто, відсутність достатнього обсягу фінансових ресурсів, необхідних для купівлі продуктів харчування.

Відтак, конференція в Хот Спрінгс вперше опосередковано визначила поняття доступності продовольства як можливість придбання достатньої кількості продовольства необхідної харчової цінності.

У 1966 році в рамках ООН було прийнято Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, в якому вперше було визначено право на «свободу від голоду» та право на «належне харчування» [2]. Згідно вищезазначеного документа в статті 11 було зобов'язано держави, які беруть участь у цьому Пакті, «вживати необхідних заходів індивідуально та в порядку міжнародного співробітництва, що включають проведення конкретних програм» [2], завданнями яких мали стати:

– ефективніше освоєння природних ресурсів, що дозволило б забезпечити продовольством населення цих країн;

– впровадження найбільш ефективних методів виробництва та зберігання продуктів харчування;

– забезпечення справедливого розподілу світових запасів продовольства з урахуванням потреб населення, які проживають як у країнах експортерів продовольства, так і в країнах, що імпортують продукти харчування.

Всі ці завдання були спрямовані на підвищення доступності продовольства для всіх груп населення.

У Загальній декларації про ліквідацію голоду та недоїдання, прийнятої у 1974 році Всесвітньою продовольчою конференцією, було визначено систему світової продовольчої безпеки, трактування якої передбачало забезпечення відповідної наявності продовольства у будь-який час, незалежно від періодичних коливань та зміни погодних умов, а також від стану політичної та економічної системи країни [3].

В основу системи світової продовольчої безпеки було покладено доступність продовольства для всіх соціальних прошарків суспільства, як за критерієм його фізичної наявності у різних умовах, у тому числі погодних, політичних та економічних, так і за критерієм цінової доступності. У Загальній декларації про ліквідацію голоду та недоїдання основним обов'язком урядів країн є «спільна діяльність у напрямку збільшення

виробництва продовольства, а також більш справедливою та ефективною розподілу продовольства між країнами та всередині них» [3]. Таким чином забезпечення доступності продовольства за критерієм його фізичної наявності покладається на державу, як конституційного гаранта. При цьому наголошується на тому факті, що справедливість розподілу продовольства також має бути забезпечена державними органами влади. Все це стосується виробництва та розподілу продуктів харчування всередині країни та на міждержавному рівні.

У межах міжнародного розподілу продовольства декларація відіграє провідну роль для найбільш розвинених країн, які мають ширші можливості, як у безпосередньому виробництві продуктів харчування, так і у техніці та технології, що використовуються у сільському господарстві.

Важливою складовою в Загальній декларації про ліквідацію голоду та недоїдання мають тези про зростання наявності продовольства у всьому світі, що має підвищити його доступність для населення, незалежно від місця проживання, статі, віку та соціальної групи. Основні фактори зростання значимості наявності продовольства для населення наведено на рисунку 1.

Від аналізу цих факторів та правильного і своєчасного реагування на них залежить формування ефективної системи продовольчого забезпечення населення країни. У декларації про зростання можливості придбання продовольства згадується

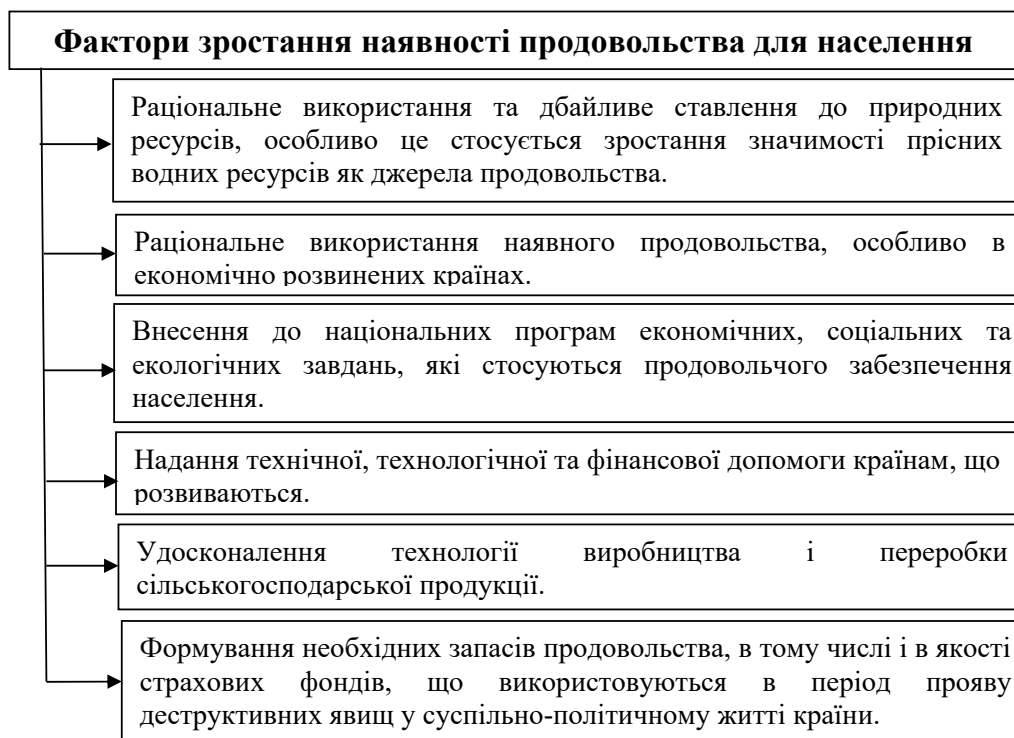

Рисунок 1 – Основні фактори зростання наявності продовольства для населення

Джерело: сформовано авторами

лише побічно в контексті підвищення зайнятості населення в країнах, що розвиваються.

Разом з тим, у рамках доповіді Всесвітньої продовольчої конференції, проведеної в Римі у листопаді 1974 року, консультанти в галузі харчування Джой Л. та Пейн П.Р. висунули тезу, що стосується неповноцінного харчування, в яких злидні і безправ'я є ключовими причинами недоїдання та голоду [4]. У контексті світових проблем (глобальні злидні, зростаючий демографічний тиск, знищення середовища проживання та інших) продовольча безпека розглядається як частина загальнолюдської безпеки.

Відзначимо, що у 1975 році достатність коштів для придбання продовольства набуває важливого значення. Водночас у Римській декларації про всесвітню продовольчу безпеку вперше надано визначення продовольчої безпеки із чітким розмежуванням термінології доступність продовольства на фізичну та економічну: «Продовольча безпека існує, коли всі люди за всіх часів мають фізичний та економічний доступ до достатньої, безпечної та поживної їжі для задоволення своїх дієтичних потреб та харчових переваг для активного та здорового життя» [5]. Таким чином, під фізичною доступністю продовольства розуміється наявність продуктів харчування у достатньому обсязі та необхідної поживної цінності, а під економічною доступністю продовольства – можливість членів домогосподарств купувати необхідну кількість продуктів харчування необхідної поживної цінності. Ці визначення вперше були використані на Міжнародній конференції з харчування (International Conference on Nutrition), що проходила в 1992 році у Римі [5].

Враховуючи вище зазначене, доступність продовольства займає вагомий роль при вирішенні низки завдань, які характерні для певної країни, що в свою чергу сприятиме забезпеченню міжнародної продовольчої безпеки. Це підтверджується зобов'язаннями учасниками саміту щодо підвищення фізичної та економічної доступності продовольства за всіх часів і у всіх народів. Детальне дослідження доступності продовольства дає нам підставу стверджувати, що економічна доступність оцінюється як значно важче досяжна, порівняно з фізичною доступністю.

Крім цього, у Римській декларації, вперше було визначено часовий та кількісний інтервали подолання голоду. Згідно останнього звіту про стан продовольчої безпеки та харчування у світі (SOFI), у 2023 році близько 733 млн людей страждали від голоду, що еквівалентно кожному одинадцятому жителю світу та кожному п'ятому в Африці.

У річному звіті «Стан продовольчої безпеки та харчування у світі», опублікованому в 2024 році в рамках зустрічі міністрів Глобального альянсу

G20 проти голоду та бідності, наводиться, що світ суттєво не досягає Цілі сталого розвитку 2, Нульового голоду, до 2030 року. Звіт чітко показує, що світ повернувся на 15 років назад, коли рівень недоїдання можна порівняти з показниками 2008–2009 років [6].

Водночас, незважаючи на прогрес у певних сферах, рівень голоду в усьому світі перебуває на високому рівні протягом 3-х років поспіль. Так, у 2023 році від 713 до 757 млн людей продовжує стикатися з відсутністю продовольчої безпеки та недоїданням, а це приблизно на 152 млн більше, ніж у 2019 році з урахуванням середнього рівня (733 млн) [6].

Якщо нинішня тенденція збережеться, то у 2030 році близько 582 млн людей будуть хронічно недоїдати, половина з них – в Африці, попереджають Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (IFAD), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Всесвітня продовольча програма ООН (ВПП) та Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Цей прогноз нагадує показники 2015 року, коли були прийняті Цілі сталого розвитку, що свідчить про тривожну стагнацію прогресу [7].

Досліджуючи продовольчу безпеку як частину міжнародної безпеки сьогодні постають виклики недопущення голоду та задоволення потреб життєзабезпечення населення світу. Подолання голоду є ціллю стійкого розвитку і потребує консолідованих заходів всіх держав, особливо в умовах сучасних загроз.

У Декларації Всесвітнього саміту з продовольчої безпеки у 2009 році до визначення продовольчої безпеки було додано єдине слово, яке стосувалось соціальної доступності продовольства. Таким чином, визначення звучить так: «продовольча безпека існує, коли всі люди завжди мають фізичний, соціальний та економічний доступ до достатньої кількості безпечної та поживної продовольства для задоволення своїх дієтичних потреб та харчових уподобань для ведення активного та здорового життя» [8].

Доступність населення до життєво важливих продуктів харчування і фактичного їх споживання необхідно розглядати як кількісне співвідношення можливості отримувати у своє розпорядження харчові продукти у відповідності до потреб населення у них. При цьому під соціальним доступом розуміється доступність продовольства всіма верства населення незалежно від соціального статусу, гендерної приналежності, віку та місця проживання. Під фізичною доступністю варто розуміти не кінцевий результат споживання (обсяг споживання продуктів на душу населення), а ступінь можливості чи, навпаки, неможливості його досягнення.

Фізичну доступність продовольства слід розглядати, по-перше, як виробництво необхідного обсягу сільськогосподарської продукції та сировини для випуску продуктів харчування; по-друге, відповідно до прийнятих науково-обґрунтованих норм споживання забезпечити торговельну мережу необхідним населенням асортиментом і кількістю продовольства.

Економічна доступність продовольства характеризується можливістю купівлі різними соціальними групами населення, особливо мало захищеною його частиною, продовольчих товарів на ринку за тими цінами, які закладені в прожитковий мінімум. Крім того, сільське населення виробляє продукти харчування для власного споживання в особистих селянських господарствах, а міське – на садово-городніх та дачних ділянках.

Вважаємо, що за всієї значущості економічних аспектів продовольчої безпеки визначальний вплив на її рівень має саме фізична доступність. Оскільки ціни на продукти харчування прямо чи опосередковано залежать від фізичної доступності продуктів харчування. Відповідно до закону попиту із збільшенням пропозиції продуктів харчування їхня ціна повинна знижуватися.

До факторів, що характеризують фізичну доступність продовольства населення з урахуванням принципів сталого розвитку, можна віднести:

- обсяг споживання основних продуктів харчування;
- раціональні норми споживання основних груп харчових продуктів;
- обсяги виробництва продуктів харчування;
- співвідношення між обсягами виробництва та споживання продуктів харчування.

Дослідження теоретичних підходів учених до визначення сутності та змісту категорії «економічна доступність продовольства» дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на певну єдність поглядів учених, це поняття, безперечно, є дуже багатограним та багатоаспектним [9–11]. В цілому економічна доступність визначається станом рівноваги між доходом населення та рівнем цін на продукти харчування.

З урахуванням вищевикладеного під економічною доступністю харчових продуктів для населення необхідно розуміти співвідношення можливості населення набувати продовольства, яке визначається рівнем грошових доходів, величиною та структурою витрат на споживання, з вартістю набору безпечних продуктів харчування, що відповідає раціональним нормам споживання, рекомендованим Міністерством охорони здоров'я України.

Узагальнення наукових праць вітчизняних вчених, що досліджують проблеми забезпечення економічної доступності продовольства, дозволило виділити п'ять груп факторів, що її визначали (рис. 2).

Для відображення рівня економічної доступності продовольства для населення використовують наступні показники: індекс Джині, що ілюструє рівень концентрації доходів та рівномірність розподілу доходів серед різних груп населення; рівень бідності, відображає частку населення з грошовими доходами нижче величини прожиткового мінімуму; коефіцієнт купівельної спроможності доходів населення; питома вага витрат на харчування у структурі споживчих витрат населення. Характерною рисою для всіх вищезазначених показників є те, що під час розрахунку не враховуються нормативні раціональні норми споживання продуктів, затверджені МОЗ України, переважно аналізуються або фактичні обсяги споживання, як у випадку з розрахунком частки витрат на придбання продуктів харчування в структурі витрат на споживання, або враховується вартість мінімального споживчого кошика, як у випадку з коефіцієнтом купівельної спроможності грошових доходів населення. Відповідно до чинних нормативно-правових актів, кожен громадянин країни повинен мати фізичний та економічний доступ до харчових продуктів.

Оцінюючи економічну доступність продовольства для населення території доцільно виражати частку населення, що має в своєму розпорядженні доходи, які забезпечують економічну доступність необхідного населенню відповідно до мінімаль-

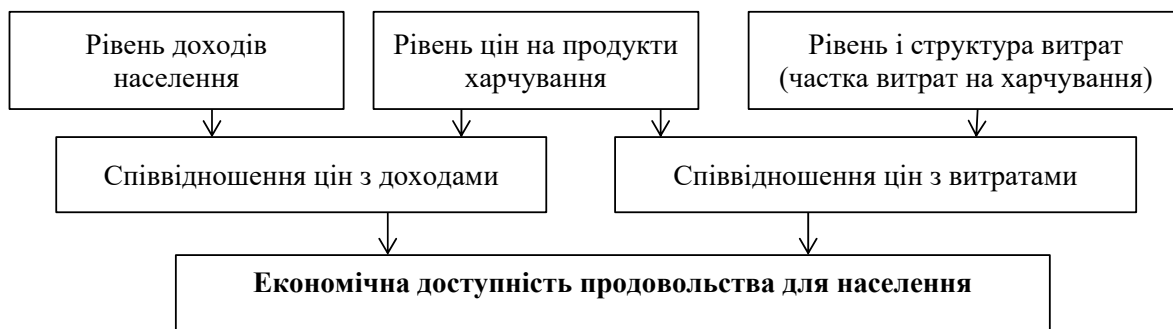

Рисунок 2 – Фактори впливу на економічну доступність продовольства для населення

Джерело: сформовано авторами

них норм (згідно споживчого кошика) і раціональних норм споживання продуктів харчування. Виявлення частки населення, яке має дохід, що забезпечує мінімальну економічну доступність продовольства та частки населення, яке має дохід, що забезпечує раціональну економічну доступність продовольства, дозволить не тільки зробити висновки про рівень забезпечення економічної доступності, а й диференціювати суб'єктів адміністративно-територіального устрою за рівнем економічної доступності продовольства населення.

Висновки. Резюмуючи вищевикладене, необхідно підкреслити той факт, що еволюція категорії доступності продовольства, незважаючи на простоту і зрозумілість цього терміна, продовжується досліджуватися і в даний час. Доступність продовольства, як категорія, зародившись на міжнародному рівні й поширюється до рівня окремих держав. Особливо слід наголосити на тенденції, яка ставить доступність продовольства в основу продовольчої безпеки як окремих держав, так і світу в цілому.

При цьому спостерігається наростаюча значущість економічної доступності продовольства, оскільки саме ця категорія актуальна для всіх країн без винятку, включаючи розвинені країни. Відповідно, економічна доступність продовольства – це

співвідношення можливості населення купувати продукти харчування, обумовлене відповідним рівнем доходів, величиною та структурою витрат, з вартістю набору безпечних харчових продуктів, що відповідає раціональним нормам споживання.

Забезпечення рівного доступу до продовольства всіх категорій населення в умовах війни є ключовим завданням для держави і потребує сучасних підходів до її вирішення, а саме: створення механізмів адресної продовольчої допомоги соціально незахищеним групам населення, які мають забезпечити їм вільний доступ до харчових продуктів відповідної якості та асортименту незалежно від рівня доходів. Програми продовольчої допомоги, що ґрунтуються на ідеології соціальної справедливості є невід'ємною частиною програм продовольчої безпеки населення в більшості розвинених країн. Дослідженням встановлено, що історично такі програми були результатом намагань розподілу надлишків сільськогосподарської продукції для підтримки рівня доходів фермерських господарств та зниження соціальної напруги у суспільстві. Ключову роль у формуванні продовольчої безпеки країни відіграють загальноекономічні фактори, серед яких реальний валовий внутрішній продукт, інвестиційна привабливість, інституціональне середовище, ринкова кон'юнктура, рівень розвитку інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Румик І.І. Продовольча безпека держави: питання теорії, методології, практики: монографія. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2020. 420 с.
2. Скринька Д.В. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т.; ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
3. Загальна декларація про ліквідацію голоду та недоїдання. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/1078/58/1/3/> (дата звернення: 02.07.2024).
4. Payne P. R., Joy Leonard (1975). Food and nutrition planning : report based on the work of Leonard Joy and Philip Payne. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations. Series: Nutrition consultants reports series. No 35. 105 p.
5. Rome declaration on world food security. World food summit. Rome, 13-17 November 1996. URL: <https://www.fao.org/4/W3613E/W3613E00.htm> (дата звернення: 04.07.2024).
6. Звіт ООН: кількість голодуючих стабільно висока протягом трьох років поспіль, оскільки глобальна криза поглиблюється. URL: <https://agrohp.com.ua/news/novina-153> (дата звернення: 27.07.2024).
7. ООН оприлюднила дані про голод і продовольчу несправедливість. URL: <https://ua.futurefood4climate.eu> (дата звернення: 30.07.2024).
8. Declaration of the world summit on food security. URL: https://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Docs/Declaration/WSFS09_Draft_Declaration.pdf (дата звернення: 19.07.2024).
9. Благополучна А.Г. Економічна доступність продовольства в умовах війни. *Економічні горизонти*. 2022. № 3 (21). С. 13–20.
10. Бабич М.М. Понятійно-категоріальна сутність продовольчої безпеки. *Економіка та держава*. 2017. № 6. С. 39–45.
11. Слободенюк О.І., Присяжнюк Н.М., Рудич О.О., Свиноус Н.І., Хахула Л.П. Удосконалення організаційних засад адресної продовольчої підтримки населення. *Продовольчі ресурси*. 2022. Т. 10. № 19. С. 254–264.

References:

1. Rumyk I. (2020) Prodovolcha bezpeka derzhavy: pyannia teorii, metodolohii, praktyky: monohrafiia [Food security of the state: issues of theory, methodology, practice: monograph]. Kyiv: VNZ «Universytet ekonomiky ta prava «KROK», 420 p. (in Ukrainian)
2. Skrynka D. V. (2004) Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni ta kulturni prava 1966 r. [International Convention on Economic, Social and Cultural Rights 1966]. Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia: u 2 t.; red. kol.: L. V. Huberskyi (holova) ta in. Kyiv: Znannia Ukrainy. Vol. 2, 812 p. (in Ukrainian)

3. Zahalna deklaratsiia pro likvidatsiiu holodu ta nedoidannia [General declaration on elimination of hunger and malnutrition]. Available at: <https://cyclop.com.ua/content/view/1078/58/1/3/> (in Ukrainian)
4. Payne P. R, Joy Leonard (1975) Food and nutrition planning : report based on the work of Leonard Joy and Philip Payne. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations. Series: Nutrition consultants reports series, no. 35. 105 p.
5. Rome declaration on world food security. World food summit. Rome. (November 13-17, 1996). Available at: <https://www.fao.org/4/W3613E/W3613E00.htm>
6. Zvit OON: kilkist holoduiuchykh stabilno vysoka protiahom trokh rokiv pospil, oskilky hlobalna kryza pohlybliuetsia [UN report: Number of hungry people remains high for three consecutive years as global crisis deepens]. Available at: <https://agrohp.com.ua/news/novina-153> (in Ukrainian)
7. OON opryliudnyla dani pro holod i prodovolchu nespravedlyvist [The UN released data on hunger and food injustice]. Available at: <https://ua.futurefood4climate.eu> (in Ukrainian)
8. Declaration of the world summit on food security. Available at: https://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Docs/Declaration/WSFS09_Draft_Declaration.pdf
9. Blahopoluchna A. (2022) Ekonomichna dostupnist prodovolstva v umovakh viiny [Economic availability of food in conditions of war]. *Ekonomichni horyzonty*, no. 3 (21), pp. 13–20. (in Ukrainian)
10. Babych M. (2017) Poniatiino-katehorialna sutnist prodovolchoi bezpeky [Conceptual-categorical essence of food security]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 6, pp. 39–45. (in Ukrainian)
11. Slobodeniuk O., Prysiazhniuk N., Rudych O., Svyous N., Khakhula L. (2022) Udoshkonalennia orhanizatsiinykh zasad adresnoi prodovolchoi pidtrymky naseleння [Improving the organizational foundations of targeted food support for the population]. *Prodovolchi resursy*, no. 19, pp. 254–264. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 16.09.2024